

MONEDE DACICE DIN COLECȚIA MUZEULUI MUNICIPAL “ION RAICA” SEBEȘ

Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia păstrează în custodie, pe lângă alte monede antice de argint¹ din patrimoniul muzeului municipal “Ion Raica” din Sebeș, un număr de șase piese dacice. Dintre acestea, doar pentru cea înregistrată la numărul de inventar 473 se consemnează locul de descoperire. Aceasta a fost găsită la Sebeș, cu mulți ani în urmă, de către Petru Azman, în grădina sa, situată în strada Cântarului, nr. 4, cu ocazia prășirii porumbului. Celelalte monede provin din colecția Rudolf Weiss.

Prezentăm în continuare catalogul pieselor:

Filip II - postumă sau imitație fidelă

1. Av. Capul lui Zeus, cu cunună și barbă, în profil, spre dreapta. Buzele și vârful nasului marcate prin câte o globulă. Cerc perlat.

Rv. Călărețul olimpic înaintând spre dreapta. Deasupra legenda ΦΙΛΙΠΠΙ/ OY. Sub cal o făclie și litera Λ, iar sub piciorul din față sigla K în ligatură cu P.

Pređa 1973, p. 36, nr. 15, pl. III / 7.

AR↑ 25 mm; 14 g., inv. 480.

Tipul Adâncata-Mânăstirea

2. Av. Cap uman în profil spre dreapta. Părul realizat din grupuri de câte trei linii unite la un capăt și prin câteva bucle deasupra frunții, barba realizată din semne în formă de virgule, nasul o linie cu o globulă, continuă fruntea, gura două globule.

Rv. Călăreț înaintând spre stânga. El este înlocuit prin două globule. Calul are capul dreptunghiular, crupa rotundă, picioarele subțiri, cu globule la capete și încheieturi, cel din dreapta este ridicat. Crupa este despărțită de piept printr-un unghi, iar coada este desprinsă de corp și prevăzută cu liniuțe bifurcate. Sub cal se distinge piciorul călărețului.

Pređa 1973, p. 200, variantă la nr. 15, seria IV.

AR ← 23 mm; 8,90 g., inv. 494.

Tipul Medieșu Aurit

3. Av. Cap uman spre dreapta, stilizat; părul este redat prin trei șiruri de ovale, pe frunte un șir de globule, ca o diademă, ochiul o globulă înscrisă într-un triunghi, urechea un semicerc în formă de S, iar barba un șir de globule și linii în zigzag. Deasupra frunții un semicerc.

Rv. Un cal, prezentat schematic, spre stânga, cu capul oval, picioarele strânse sub corp, cu copite triunghiulare, capul în forma unui cioc de pasăre deschis. În locul călărețului două linii perlate, ambele ușor curbate și o linie simplă între ele. Cerc liniar, parțial dublu.

¹ Vezi în acest sens Suciu 2004, p. 187-201.

Preda 1973, p. 289, pl. LIX/9-10.

AR ↑ 21 mm; 9,50 g., inv. 473.

Descoperită la Sebeș, jud. Alba, de către Petre Azman, în grădina sa din str. Cântarului, nr. 4, cu ocazia prășirii porumbului.

Tip necunoscut²

4. Av. Cap laureat, spre dreapta. Părul redat sub formă de semilune, cununa de lauri realizată din două rânduri de frunze ovale, bucele de pe frunte asemănătoare frunzelor. Șuvițe lungi pe ceafă, curbate puternic la capăt. Ochiul în arcadă adâncă, nasul drept, cu vârful și nara globulate, buzele două globule, barba scurtă, redată simplist. La baza gâtului o semilună. Cerc perlat.

Rv. Călăreț la trap spre stânga. Calul cu corp subțire, capul ca un cioc de pasăre și cu botul terminat în două globule, ochi globular mare, urechi și coamă, piciorul anterior drept și cel posterior stâng ridicate, genunchiul și copitele globulate. Călăreț cu corp mic și piciorul vizibil scurt, brațele abia vizibile. Deasupra literele ΠΗ (resturi din legenda ΦΙΛΙΠΠΟΥ) globulate. În fața calului, sub piciorul ridicat, o făclie?; sub cal, o cunună de lauri. Cerc perlat.

Preda 1973 –

Forrer 1968 –

Pink 1939, p. 34-35, Abb. 11-17 (mai ales 13).

Dembski 1998, p. 94-95; mai ales aversul seamănă în anumite privințe cu numerele 951-986; poziția reprezentărilor de pe revers seamănă cu numerele 979-980, dar restul este diferit.

AR → 24,6 mm; 13,70 g., inv. 614.

5. Av. Cap laureat, spre dreapta, redat destul de sumar. Gâtul se termină într-un triunghi cu vârful în jos. În față, un Σ întors. Cerc perlat.

Rv. Călăreț în galop spre stânga, redat schematic. Calul cu capul ca un cioc de pasăre, musculatura pieptului și crupei puternică, coada flexată ascuțit, ca o coasă, picioarele cu încheieturi globulate, cel anterior stâng ridicat. Călărețul are corpul mic triunghiular, capul cu pălărie (?), brațele deschise și îndreptate oblic în sus, un singur picior vizibil. În spatele său, un W sau o linie în zigzag, cu globule, în locul legendei. Cerc perlat. O creștătură masivă, pe marginea monedei.

Forrer 1968 –

Pink 1939, p.10, tip general “grupa cu zigzag”, dar imaginile citate (Abb. 453, 455, 456, 458-462) nu seamănă cu piesa aceasta. Reversul este asemănător celui prezentat la paginile 83-84 (Abb. 332-334), așa numitul “călăreț cu W”, dar aversul nu este similar.

Dembski, p. 99, nr. 1066, oarecare asemănare ca poziție a figurilor pe revers, dar nu are W și este mai barbarizat; mai multe similitudini relative cu nr. 1261-1265, p. 107, dar la acestea diferă portretul aversului.

AR ← 24,7 mm; 13,30 g., inv. 566.

² Mulțumim d-lui dr. Radu Ardevan pentru sprijinul acordat în studierea pieselor acestui tip monetar.

6. Av. Cap laureat, spre dreapta. Părul redat din linii paralele, coboară pe ceafă în trei șuvițe, cununa de lauri redată simplist din trei rânduri de frunze, ochiul în arcadă adâncă, buzele ca două globule, barbă și mustață. Cerc perlat.

Rv. Călăreț la trap, spre dreapta. Imagine barbarizată. Calul are capul asemănător cu al unei păsări, botul se termină cu două globule, piciorul anterior stâng ridicat. Călărețul redat sumar, fără picioare, corp triunghiular, părul strâns în coc. Sub cal triunghi inversat, cu vârfuri globulate. În fața calului, un Y culcat. În spatele călărețului, resturi de litere, haste cu globule (ΦΙΑΙ).

Forrer 1968 –

Pink 1939, p. 95 (tipul "cu triunghi"), Abb. 416, seamănă vag (unele similitudini) cu reversul.

Dembski 1998, asemănări cu piesele nr. 955-974 și 982-983, p. 94-95; principala asemănare – prezența unui Y culcat pe revers.

AR → 24,3 mm; 13,1g., inv. 565.

Prima piesă este o tetradrahmă din seria postumelor lui Filip al II-lea sau o imitație bună de tip Filip al II-lea. Ea este identică cu o piesă din colecția fostului muzeu al Astrei³ din Sibiu și cu cea descoperită în fostul județ Muscel⁴ în anul 1947. Astfel de monede se înscriu în cadrul celor dintâi exemplare locale de tip greco-macedonean, care au încă un stil bun, apropiat de prototip, datate în primele decenii ale secolului al III-lea a. Chr.

Alte descoperiri de piese, foarte apropiate de original, se cunosc la: Benești-Irimești⁵ (jud. Vâlcea), Buia⁶ (jud. Sibiu), Bunești⁷ (jud. Vâlcea), Brănești-Coșereni⁸ (jud. Ialomița), Curtea de Argeș⁹ (jud. Argeș), Govora¹⁰ (jud. Vâlcea), Giurgiu¹¹, Iași¹², Novaci¹³ (jud. Giurgiu), Roata¹⁴ (jud. Giurgiu), Scărișoara-Hotarele¹⁵ și Sighișoara¹⁶. Monede de acest tip s-au găsit și la sud de Dunăre, în Bulgaria, dar și în zona illirică și în cea panonică¹⁷.

³ Dudău 1993, p. 61, nr. 3.

⁴ Preda 1973, p. 36, nr. 15.

⁵ Preda 1973, p. 38 și nota 81; Preda 1998, p. 138 și nota 1.

⁶ Winkler 1958, p. 25 (16); Preda 1998, p. 138 și nota 2.

⁷ Preda 1998, p. 138, nota 3; Preda 1973, p. 39 (3).

⁸ Preda 1998, p. 138 și nota 11.

⁹ Mitrea 1965, p. 609; Preda 1973, p. 39 (4); Preda 1998, p. 138 și nota 4.

¹⁰ Preda 1973, p. 39(5).

¹¹ Preda 1973, p. 39 (6).

¹² Mitrea 1966, p. 418 (19); Preda 1973, p. 39 (7).

¹³ Preda 1960, p. 468; Preda 1973 (9).

¹⁴ Mitrea 1964, p. 572 (22); Preda 1973, p. 39(10); Preda 1998, p. 138.

¹⁵ Preda 1966, p. 224, nr. 8.

¹⁶ Lupu, Mureșan 1960, p. 123; Preda 1973, p. 39 (11).

¹⁷ Preda 1998, p. 138.

Așadar, primele monede de tip macedonean provin în special din zona getică, fapt ce l-a determinat pe profesorul Constantin Preda să le atribuie geților de la Dunărea de Jos¹⁸. Ele s-au răspândit în Dacia pe calea schimburilor intertribale.

Pe teritoriul județului Alba, la Sebeș, s-a mai descoperit în anul 1962 o tetradrahmă postumă Filip al II-lea sau o imitație din primele serii, foarte apropiată de original. Ea a fost achiziționată de Muzeul Brukenthal din Sibiu¹⁹. De asemenea, în tezaurul de la Cugir, descoperit în 1955, exista o tetradrahmă Filip al II-lea, probabil emisiune postumă²⁰. Astfel de piese au mai fost consemnate la Căptălan²¹ (1 ex.), Cetea²² (2 ex.), Craiva²³ (2 ex.), Doștat²⁴ (1 ex.), Răhău²⁵ (1 ex.), Zlatna²⁶ (2 ex.) și Șard²⁷ (2 ex.), deși informațiile despre ele sunt foarte vagi.

Următoarele două piese (nr. 2-3) se încadrează în cea de a doua fază principală de dezvoltare a monetăriei geto-dacice, plasată cronologic între mijlocul secolului al II-lea a. Chr. și deceniile II-III ale secolului I a. Chr.

Piesa nr. 2 este de tip Adâncata-Mănăstirea. Astfel de piese au fost emise începând cu mijlocul secolului al II-lea a. Chr. și până în primele două-trei decenii ale celei de a doua jumătăți a aceluiași secol²⁸. Ele continuă în timp și derivă direct, în ceea ce privește stilul, din tipul Prundu Jiblea²⁹, făcând mai departe legătura cu monedele de tip Vârteju-București, pe care le preced³⁰. Datarea propusă de profesorul Constantin Preda s-a confirmat prin descoperirea tezaurului de la Gheboieni³¹ (jud. Dâmbovița). Aria de răspândire a monedelor de acest tip nu este prea unitară. Descoperirile se plasează pe o zonă întinsă care cuprinde estul Olteniei și jumătatea de vest a Munteniei, cu o concentrare mai intensă în bazinul inferior al Argeșului. Aceste emisiuni aparțin, după părerea prof. Constantin Preda, unei uniuni de triburi getice care ocupa teritoriul de sud-est al Olteniei și cel de sud-vest al Munteniei, între bazinele inferioare ale râurilor Jiu și Argeș³². În județul Alba, o piesă de acest tip s-a mai descoperit la Cioara³³ (Săliște) și se află în colecțiile Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca. În Dacia intracarpatică alte descoperiri de acest gen, constând din

¹⁸ Preda 1998, p. 139.

¹⁹ Lupu 1969, p. 285; Preda 1973, p. 37.

²⁰ Floca 1958, p. 95-107; Preda 1973, p. 35.

²¹ Winkler 1958, p. 27, 33; Preda 1973, p. 433.

²² Roska 1942, p. 124; Pavel 1993, p. 163 și nota 7.

²³ Roska 1942, p. 124, nr. 124; Pavel 1993, p. 163 și nota 7.

²⁴ Pink 1939, p. 34-35; Mitrea 1945, p. 49, nr. 26.

²⁵ Mitrea 1945, p. 43, nr. 8; Pavel 1993, p. 163 și nota 9.

²⁶ Marțian 1920, p. 43, nr. 760; Roska 1942, p. 309, nr. 6; Mitrea 1945, p. 32, nr. 60; Pavel 1993, p. 163 și nota 11.

²⁷ Roska 1942, p. 241, nr. 20; Pavel 1993, p. 163 și nota 10.

²⁸ Preda 1973, p. 213.

²⁹ Preda 1973, p. 203.

³⁰ Preda 1973, p. 213.

³¹ Preda, Oancea, 1980, p. 43-50.

³² Preda 1998, p. 184.

³³ Pink 1939, p. 77; Preda 1998, p. 184 și nota 14.

piese izolate, se cunosc la: Orăștie³⁴ (jud. Hunedoara), Brașov-împrejurimi³⁵, Hărman³⁶ (jud. Brașov), Sf. Gheorghe³⁷ (jud. Covasna), Bistrița-Năsăud³⁸-împrejurimi, Prundu Bârgăului³⁹ (jud. Bistrița-Năsăud) și Reci⁴⁰ (jud. Covasna). Ele ilustrează relațiile de schimb ale uniunii de triburi care emitea astfel de monede cu triburile din Dacia intracarpatică.

Piesa a treia, de tip *Medieșu Aurit*, descoperită la Sebeș, a fost emisă la mijlocul secolului al II-lea a. Chr. sau imediat după această dată. Unele elemente ale stilului pieselor de acest tip au fost preluate, după cum susține prof. Constantin Preda, foarte probabil de la emisiuni din părțile Tisei⁴¹. Aria de răspândire a acestor piese cuprinde părțile de nord-vest ale Daciei, descoperirile de acest gen plasându-se în special de-a lungul văii Someșului și până pe cursul superior al Tisei⁴². Pe teritoriul județului Alba, în stadiul actual al cercetării, nu se cunosc alte descoperiri de astfel de piese. Apariția exemplarului de la Sebeș este una izolată, el ajungând în această zonă probabil pe calea schimburilor intertribale.

Cât privește ultimele trei piese (nr. 4-6), considerăm că acestea fac parte, foarte probabil, din grupa atât de diversificată a emisiunilor timpurii din Transilvania, așa-zisele "celto-dacice", probabil din mulțimea de variante și subtipuri incluse la tipul "Tulghieș-Mireșu Mare"⁴³. Ele ar putea fi atribuite locuitorilor de atunci ai acestei zone, celți și daci, dar cu o aristocrație celtică și se datează în prima perioadă a monetăriei autohtone (mijlocul secolului al III-lea – mijlocul secolului al II-lea a. Chr.).

Considerăm, în încheiere, că materialul prezentat completează datele referitoare la monedele dacice și celto-dacice existente în colecțiile muzeale, precum și la circulația monetară din Dacia preromană.

VIORICA SUCIU

**DACIAN COINS IN THE COLLECTION OF THE
"ION RAICA" MUNICIPAL MUSEUM FROM SEBEȘ**

SUMMARY

The author presents six Dacian coins from the collection of the "Ion Raica" municipal museum from Sebeș, currently preserved in the National Museum of Unification Alba Iulia. The

³⁴ Pink 1939, p. 77; Preda 1998, p. 185 și nota 11.

³⁵ Preda 1998, p. 184 și nota 8.

³⁶ Pink 1939, p. 77-78; Winkler 1958, p. 30; Preda 1998, p. 185 și nota 4.

³⁷ Székely 1960, p. 557.

³⁸ Preda 1973, p. 207.

³⁹ Preda 1998, p. 185 și nota 16.

⁴⁰ Székely 1960, p. 557.

⁴¹ Preda 1998, p. 202.

⁴² Preda 1998, p. 203-204.

⁴³ Preda 1973, p. 75-97.

place of discovery is known only in the case of the third piece (inv. 473). Petru Azman from Sebeș found the piece by chance in his garden located in Cântarului street, nr. 4, during agricultural labour. The other pieces originate in the Rudolf Weiss collection.

The first piece is a tetradrachma from the series of the posthumous of Philip II or an imitation of Philip II type. The second one is an Adâncata-Mănăstirea type. The third one is Medieșu-Aurit type. The last three exemplars (nr. 4-6) belong, probably, to the diversified group of early mintings from Transylvania, the so-called "Celtic-Dacian", which are included in the "Tulghieș-Mireșu Mare" type.

This material adds up to the data referring to the Dacian and "Celtic-Dacian" pieces preserved in museum collections as well as to the monetary circulation in Dacia before the Roman conquest. The coins were reproduced on plates I-II, in the order of presentation in the catalogue.

Abrevieri bibliografice

- Dembski 1998 - Günter Dembski, *Münzen der Kelten*, Kunsthistorisches Museum Wien – Münzkabinett, catalogue II, Wien 1998.
- Dudău 1993 - Oltea Dudău, "Monede antice din colecția fostului muzeu al Astei din Sibiu", în *BSNR*, anii LXXXVI-LXXXVII (1992-1993), nr. 140-141, p. 59-66.
- Floca 1958 - Octavian Floca, "Tezaurul monetar de la Cugir (reg. Hunedoara)", în *SCN*, II, 1958, p. 95-110.
- Forrer 1968 - Robert Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein und Donaulande*, ediția II (red. K. Castelin), I-II, Graz 1968.
- Lupu 1969 - Nicolae Lupu, "Descoperiri de monede antice în jurul Sibiului", în *StComBrukenthal*, 14, 1969, p. 285-288.
- Lupu, Mureșan, 1960 - Nicolae Lupu, Alexandru Mureșan, "Numismatische Mitteilungen", în *FVL*, 3, 1960, p. 119-127.
- Mitrea 1945 - Bucur Mitrea, "Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista", în *Ephemeris Dacoromana*, X, 1945, p. 3-154.
- Mitrea 1964 - Bucur Mitrea, "Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R. P. R.", în *SCIV*, 15, 1964, p. 568-580.
- Mitrea 1965 - Bucur Mitrea, "Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R. S. R.", în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 605-618.
- Mitrea 1966 - Bucur Mitrea, "Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R. S. R.", în *SCIV*, 17, 2, p. 415-427.
- Pavel 1993 - Viorica Pavel, "Câteva considerații asupra circulației monedelor geto-dacice pe teritoriul județului Alba", în *Apulum*, XXVII-XXX, 1990-1993, p. 163-171.
- Pink 1939 - Karl Pink, *Die Münzprägung der Östkelten und ihrer Nachbarn*, în *Dissertationes Pannonicae*, Budapest 1939.
- Preda 1960 - Constantin Preda, "Monede găsite la Novaci (reg. București)", în *SCN*, III, p. 467-475.
- Preda 1966 - Constantin Preda, "Aspect de la circulation des drachmes d'Histria dans la plaine gétique et la datation des premières imitations de type Philippe II", în *Dacia (NS)*, X, 1966, p. 221-235.
- Preda 1973 - Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București 1973.
- Preda 1998 - Constantin Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București 1998.
- Preda, Oancea, 1980 - Constantin Preda, Luciana Oancea, "Tezaurul getic de la Gheboieni, jud Dâmbovița", în *SCN*, VII, 1980, p. 43-50.
- Roska 1942 - M. Roska, *Erdélyi régészeti repertorium*, I, Cluj 1942.
- Suci 2004 - Viorica Suci, "Monede grecești din colecția Muzeului municipal "Ion Raica" Sebeș", în *Apulum*, XLI, p. 187-201.
- Székely 1960 - Zoltan Székely, "Noi descoperiri monetare de pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare", în *SCN*, III, 1960, p. 555-558.
- Winkler 1958 - Iudita Winkler, "O mincich dákú a gétü", în *Numismaticky Sbornik*, Praha, V, 1958, p. 5-43.
- Winkler 1968 - Iudita Winkler, "Tipurile monetare ale daco-geților și aria lor de răspândire", în *ActaMN*, V, 1968, p. 33-48.

Pl. I. - Monede dacice din colecția Muzeului Sebeș:
1 – emisiune din primele serii; 2 – tipul Adâncata-Mănăstirea;
3 – tipul Medieșu Aurit.

4

5

6

Pl. II. - Monede dacice din colecția Muzeului Sebeș: 4, 5, 6 – tip necunoscut.